

SAMTIDER

Redaktör: Anders Björnsson
Tel 08-93 50 54, Telefax 08-93 51 40

Det är en spridd föreställning att kvinnor diskrimineras p g a sitt könn vid akademiska tjänstställsättningar. En statlig utredning har byggt hela sitt resonemang på att

Diskriminering är inte belagd

1. Den debatt om jämställdhet i den högre utbildningen som är så nödvändig. Kurskapet behöver dock bli klarare. Flera av debattörerna hänvisar till "överslagslig statistik" och till vad de kallar en stor mängd forskning som "uppregade gånger har visat" att diskriminering av kvinnor pågår i den svenska högskolan. Den forskning de hänvisat till finns inte.

Vi ser ett specifikt och kortfattat kurskap och ett mer generellt och långsiktigt. AV LEIF LINDBERG och ULLA RIIS

Först till kurskapet på kort sikt. Vi har gjort en empirisk undersökning om värdering av kvinnors respektive mäns meriter vid tjänstställsättning i den svenska högskolan (Ds 1996:14). I samband därmed har vi läst in de undersökningar som finns i ämnet. Vi har lyckats finna endast fyra svenska studier som belyser problemet med olika barriärer för kvinnor inom det akademiska systemets topp.

De två representativa sociologerna Mona Ellasson och Irini Karubi en genomgång av tjänstställsättningar vid Uppsala universitet 1973-83. Båra två procent av alla tjänster hade kvinnor och män. När kvinnor och män konkurrerade om tjänster utgjorde kvinnorna 30 procent av de sökande och 26 procent av dem som fick tjänsterna.

Detta gällde professorer, docenter, lektorer och forskarasistenttjänster. De sistnämnda avvek från mönstret; kvinnorna bildade sig där bättre än män. Tidigt 1995 vidde medicinarina Christina Wennerås och Agnes Wold i en DN-artikel hur Medicinska forskningsrådet, MFR, hade fördelat sina forskarsäkra tjänster. Till de kvinnliga sökandes nackdel nämligen. Detta är en tidsbegränsad tjänst för dem som arbetar på en akademisk praktik och ett exempel på hur så kallades tidsbegränsat projektanslag.

Anita Nyberg, nationalekonom och kvinnoforskare, undersökte 1993 hur de fem forskningsråden ISFR, MFR, NFR, SFR och TRF hade fördelat sina projektanslag på kvinnor och män i förhållande till deras respektive andel av ansköning. År 1994 prövade tre byråer och två andra att kvinnor inte söker "fel" områden och att de bara devis har "fel" status när de söker. Kvinnornas andel bland de sökande professorerna låg inte ovanpå. Detta ligger dem i fatet när de söker hos det medicinska, det naturvetenskapliga och det tekniska forskningsrådet. Detta uppvägs dock något av det omvända förhållande när de söker hos det socialvetenskapliga och det humanistiska-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Nyberg visade slutligen att den direkta sökningen, där både sökande förklarar att kvinnor fortfarande inte tilldelas projektmedel i proportion till sin andel av de sökande hos forskningsråden, är något lägre. Till exempel vid det samhällsvetenskapliga arbetsutskottet. Hon gick igen på 30 tjänstställsättningar vid Stockholms universitet från 1980 och framåt. Kvinnorna utgjorde 27 procent av de sökande och fick 27 procent av tjänsterna. Hon koncentrerar sig emellertid på arbets-saker, bl a utfall av prövningar i andra-stolen.

Av dessa fyra studier är det alltså bara Ellasson & Karubi som kommit fram till att tjänstställsättningen inte är ett enkelt knäppast avgränsat moment för kvinnors karriär inom universiteten. De belyser situationer vid Uppsala universitet från 1973-83 och sedan för tjänstställsättningen tridde i kraft 1980 och gällde bara de första tre åren.

Det finns helt enkelt inte alla "åtskilliga" undersökningar som visat att tjänstställsättningen är friskåvad för kvinnor i den svenska högskolan.

Underförstådd

2. Vår egen undersökning bygger på skriftligt material från 31 tjänstställsättningar vid fyra fakulteter under perioden 1982-94. Det fanns 40-

så skulle vara fallet. De bevis som åberopas för ståndpunkten existerar inte, påpekar Ulla Riis och Leif Lindberg som, stödjer sig på egna undersökningar.

Illustration: RIBER HANSSON

kande av båda könen i fyra fall av tio. Dessa totalt 126 ärenden har vi analyserat kvantitativt och kvalitativt.

Det betyder att vi har granskat ca 250 sakkunnigutlåtanden. Dessa utlåtanden är fördelade på personer verksamma vid i princip alla svenska universitet och högskolor. Majoriteten av de sakkunniga skall nämligen hämtas från andra högskolor än den där tillsättningen sker. Ebba Witt-Brattström förringar dessa resultat genom att kalla det vi gjort för "metodoförvånande illa förutsätt" som kan siga något om endast "drygt tio procent av landets fakulteter" (SvD 37).

Vi har med samhällsvetenskapliga metoder lyft fram fakta och sett ett samband mellan ett politiskt handlande och dess effekt. Detta är viktiga uppgifter för samhällsvetenskapen. Statliga kommittéer brukar arbeta på liknande sätt.

Ebba Witt-Brattströms betänkande (SOU 1993:3) avvisar från gängse utredningspraxis.

En anförtröddas en utredning av ett samhällsproblem och valde att inte berätta det med samhällsvetenskapens metoder. Hennes text är humanistens och litteraturvetarens den utgör en av flera möjliga tolkningar av en samhällelig verklighetsbeskrivning som till stora delar förblir underförstådd. Betänkandet är omfattande, mer än 400 sidor, men har ringa empirisk värde. Det material som används som "empiri" (fakta) består av verklighetsbeskrivningar utvalda av ett antal, av utredaren utskilt utbydda, individer.

Så kan man också göra. Men en sådan utredning är ett magert underlag för seriöst politiskt agerande. Väst kan en etablerad samhällsvetenskapen missa viktiga kvaliteter och visst kan en humanistisk tradition bidra till att bredda vår kunskap om samhället. Men påstår man något om faktiska förhållanden måste det vara möjligt att kontrollera dessa påståenden.

3. Vad Husén frågasätter är pedagogisk status som vetenskap och dess förmåga att utvärdera och utveckla utbildningsprocessen. Därför undersöker vi här inte lyckats belägga att diskriminering förekommer på denna punkt i det akademiska systemet.

Det som ändå tror att så sker och vilka detta är bevis måste undersöka ett ännu större material och måste utöka ett ännu

förflina sina metoder i förhållande till våra. Detta har hittills ingen gjort, alla minst ensamtredarens Ebba Witt-Brattström.

Uppskjutning

3. Över till de kunskaper som behövs för att på lång sikt ta in tu med jämlika ställningsproblem inom högre utbildning.

När stavetaren Maria Demker (DN-debatt 10) frågasatte både utgångspunkter och slutsatser i Ebba Witt-Brattströms utredning förskott fokus i diskussionen. **När pekade på de ekonomiska villkorens betydelse för att meriteras sig för de akademiska topp tjänsterna och hon betonade kvinnors klarspråk som en viktig men bortglömd aspekt. Hon lyfte fram betydelsefulla tidsförskjutningar som är ibland i det akademiska karriärsystemet.**

Om konsten att jaga pedagoger

Pedagogiken som vetenskap hamnar då och då i blåsväder. Men nu angräper den inifrån, av själve Torsten Husén (33).

Det är märkligt att just Husén, som i många månaders uppfattning nästan blivit identisk med pedagogik som universitetsämne, vill stå för ett sådant frontalangrepp. Jag har alltid haft... och har förtfarande... respekt för Husén, vars professorat jag övertagit efter min företrädare Bengt-Olov Ljung. Hans syn-

REPLIK

punkter, som jag tidigare hört honom framföra vid ett seminarium i Göteborg, framstår emellertid i en ny och avslöjande dager när de riktar sig till en bred allmänhet.

Den här gången får hans argument inte stå oomskad.

Vad Husén frågasätter är pedagogisk status som vetenskap och dess förmåga att utvärdera och utveckla utbildningsprocessen. Därför undersöker vi här inte lyckats belägga att diskriminering förekommer på denna punkt i det akademiska systemet. Det som ändå tror att så sker och vilka detta är bevis måste undersöka ett ännu större material och måste utöka ett ännu

Demkers synpunkter är grundläggande för fortsatt diskussion och kommande åtgärder.

Ett antal utbildningar inom högskolan är både forskningssvaga och kvinnoförsvaga. Det finns såväl en horisontell som en vertikal skiktning mellan utbildningar med fakultetstillsörighet och utbildningar utan sådan. Sammanlagt får de negativa konsekvenser för kvinnors övergång till forskarutbildning. Kvinnors skiktning till klarspråkspunkter och till förhållandet att just kvinnor från arbetarklass rekryteras till forskningssvaga utbildningar ser man att det rör sig om en trolig skiktning till dessa kvinnors nackdel.

Kvinnorna utgjorde nära 70 procent av dem som hösten 1990 började på utbildningar kortare än 120 poäng. På utbildningar om 120-140 poäng var kvinno-

delens 55 procent och på de längsta utbildningarna var de 40 procent. Lärarytningarna hade samma år ungefär 25 procent av samtliga utbildningsplatser, kvinnor hade bland studenterna varit mycket hög.

Vid inträde i högskolan får eller väljer kvinnor en annan plan för vidare studier än de platstörarna män får eller väljer. Läsa 1993:4 tog 350 studenter ut examen från högskolan, kvinnor svarade för 65 procent. För första gången examineras fler studenter från längre utbildningar (minst 3 år) än från kortare. Det var framför allt kvinnor som i all högre utskrivningsrader för examina från långa utbildningar.

Denna till synes positiva förändring förklarar officielement med att flera kvinnodominerade utbildningar förlängs, bland annat utbildning till sjuk-

läroverksamhet som är strävt för kvinnorna. Forskningsresultat redovisas, vi kan diskutera och reflektera över resultaten, vi talar intryck av dem. Dessa betingelser gäller även andra samhällsvetenskapliga vetenskapsområden. Här utmanar skymten av ett livligt. Det är bara pedagogiken som är tvivelst.

Men en tvivlar Husén egentligen på pedagogiken? Är det inte snarare så att han tvivlar på en viss sorts pedagogisk forskning? Samtidigt som han besvarar frågan "Pedagogiken är vetenskap?" med ett "nej", tar han småningom tillbaka sin uppfattning. Pedagogiken kan trots allt fastställas i vissa generella tendenser, trender och förhållanden. Till de frågor som pedagogiken kan besvara bör: Hur stor är den sk begåvningsreserven? På vad sätt är studiemotivationen beroende av den sociala? Vilket inflyande har den formella skolgången på intelligenskvoten?

Frågorna ger en återklang från 50- och 60-talets pedagogiska forskning. Hur ska nu detta tolkas i relation till hans text om pedagogikens "vetenskaplighet" i samhället? Detta är också pedagogiska forskning som är värd namnet är den som kan ge svar i form av siffra. Detta låg reduceras därmed

tionssamband som är strävt för kvinnorna. Forskningsresultat redovisas, vi kan diskutera och reflektera över resultaten, vi talar intryck av dem. Dessa betingelser gäller även andra samhällsvetenskapliga vetenskapsområden. Här utmanar skymten av ett livligt. Det är bara pedagogiken som är tvivelst.

En extremvariant

Samtider ska vara en folkbildare. Så sagde Harry Eklövstet det. Nylljan, isort-gången, själv en stor folkbildare. Jag lärde känna honom strax innan jag kom till tidningen. Visst är en prisjurar och värt pensum var dygt. Harry läste kolossal mängder böcker han utgickes med dem hanterade dem med respekt och intensitet. Och han hade roligt när han läste. När man läste vad han skrivt märkte man att man var på nåring utifrån. Aristokratisk för biev. Som också bilingsnötter. Han skrev om demografi så att man förstod. Förklarade väljarsiffror med förståelse. (När dotterna kom i rutan inträdde genast en försämring.)

Jag gjorde några radiosalut med Erlend. Om folklövning och medelvärdig (där begreppsförklaring sprids epidemiskt). Han sände mig prydda manus. "Jag vill att alla ska följa ett sportanslag" sa han. "För att vara sportanslag måste man förbereda sig mycket nöd", svarade Erlend.

Det svarer glömlig jag aldrig.

Också det statliga utredningsarbetet kan ses som ett bidrag till folkbildningsarbetet i landet. "Utredningsarbetet" har i Örebro universitet (nr 6/95) kallat den till av akademiker som då och då ryckte in och levererade underlag för den demokratiska beslutsprocessen. Den som skrivit underlag för ledarskribenter och förtroendevald. Här finns empirin för de politiska argumenten.

Tendensen idag är att statliga utred-

Ulla Riis

Professor vid tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet.

Leif Lindberg
Docent i pedagogik, Umeå universitet.

ningar levererar argument och att man får söka empirin från manuserna. Det faller som Ulla Riis och Leif Lindberg diskuterar är därvidlag en extremvariant. Den nyttige intellektuelle har, för att låna Mithandens terminologi, förtjänat från utredare till rådgivare. Politiker tycks numera så upptagna med sina offentliga framträdelseformer att de måste ha snabb och utsking tillgång till nya argument. Den demokratiska processen som sådan har upphört att vara en tillgång i det avseendet.

Folkbildning är inte längre en efterfrågad vara. Själva begreppet "bildning" ändrar en viss tröghet, rentav permanent. Idag premieras snabbhet och förändring, inte den inbilade viljan att utreda till rådgivare. Politiker tycks numera så upptagna med sina offentliga framträdelseformer att de måste ha snabb och utsking tillgång till nya argument. Den demokratiska processen som sådan har upphört att vara en tillgång i det avseendet.

Exemplen Bäckstedt och Holsten visar att det inte är nödvändigt att utreda till rådgivare. Mellan snabbhet och efterfrågad, mellan verksamhetsliv och det talmodiga undervisandet.

ANDERS BJÖRNSSON

sköterska, barn- och ungdomspedagog samt lärare.

Häri ligger två dilemman för kvinnor som fortsätter studera efter grundexamen. För den första delen av kvinnorna har inte utan vidare en självklar fakultetskoppling eller en akademisk tradition. Andelen lärare utan forskarutbildning är hög. För merparten av dessa studenter är det forskande lära och den undervisande forskare mer en idé än en realitet.

Det andra dilemman ligger i att forskningsgruppen för kvinnor är liten. De nämnda utbildningarna saknar normalt ämnesstudier i den omfattning de av kvalificerar för forskarutbildning. För stora grupper med examen från tre lärare utbildningarna behövs ytterligare ett halvt till ett års studier efter grundexamen. Tidpunkten för rekryteringen skjuts därmed framåt i tiden.

Enligt Torsten Husén förtigir utan förbehåll att det enligt Husén finns två slags pedagogisk forskning, den ena - den kvantitativa, som Husén själv representerar - är vetenskap, den andra inte.

Vad ska vi då hänföra de senaste tjugorens nybildade forskning, den som Torsten Husén förtigir utan förbehåll? För att vara närmare axelplock: Urban Dahlbloms och UIP i Lundgrens forskning om ramfaktorer och lärarplaner, den didaktiska forskningen som nu befinner sig i ett bombsträngskede, Arne Trankells vidareprojekt och invandrarforskning i hans efterföljd, Bengt-Erik Anderssons boka "Ungdomskultur? Bäst är den inte till vår förtärlige av den komplicerade verklighet vi lever i den mjuka verklighet som skiljer oss från både äldre och naturen?"

PER-JOHAN ÖDMAN
Professor i pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm.